

Türk Tarihçiliğinde Ön Kabul Sorunu

Haldun Eroğlu*

Genel anlamıyla, bilginin sistemleştirilmesi ve kaynaklarının, oluş biçimlerinin saptanıp bir takım yasalara ve kurallara bağlanmasına verilen isim olan bilimin, üç aşamadan meydana geldiği, bunların sorunu belirleme, gözlem ve hipotez ile hipotezin kontrolü olduğu kabul edilmektedir. Tarih bilimindeki hipotez, yapılan çalışmalarda elde edilen bilgilerin ışığında olaylar arasında akıl yürütme yoluyla ilişki kurulmasıyla oluşur. Hipotezin doğruluğunun kontrolü araştırmacının ilerleyen aşamalarında ortaya atılan görüşün yeniden değerlendirilerek gerçekliğinin ispatlanması ve bilimsel bir nitelik kazanmasının sağlanmasıyla olur. Aksi durum, iddianın/savın ya değiştirilmesini veya tamamen ortadan kaldırılmasını icbar kılar. Ortaya atılan hipotezin kontrolünün yegâne dayanağı, belgelerin analiz ve sentezinin yapılmasıyla mümkün olabilir.¹ İncalcık'ın bu konudaki tespiti dikkat çekicidir. Ona göre, kaynakların az olduğu ya da hiç olmadığı dönemler için tarihçi ister istemez bazı faraziyeler ortaya atmak zorundadır. Ortaya koyduğu bu görüşler, o devrin daha çok bilinen dönemlerinden alınan düşüncelere dayanmak zorunda olsa da daha sonra şayet yeni kaynaklar ortaya çıkarsa bu yeni bilgiler ışığında eskiye ait gerçekliğe yaklaşma imkânı doğar. Böylece elde edilen yeni bilgiler, tarihçinin daha önce kurduğu hayal ve faraziyelerin, esasında tarihe ne aykırı şekil vermiş olduğunu gün yüzüne çıkarabilir. İşte bu durumda o, tarihi yeniden yazmaya başlamaktan başka çare olmadığını ilave eder.²

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, erogluh@ankara.edu.tr ORCID: 000-0001-6362-6615 DOI: 10.37879/9789751749994.2022.22

1 Yavuz Ercan, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknik*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010, s. 12-18.

2 Halil İncalcık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, TTK Yay., Ankara 2014, s. IX.

Bu ve benzeri durumlar tarih araştırmalarının temelini oluştururken bütün bu söylenenleri akılda tutarak her ne olursa olsun ileri sürülen görüşlerin doğruluğunun mutlak olduğu kabulünün, ortaya bazı temel sorunlar ıkaracağının muhakkak olduğunu belirtmek gerekir. Zira tarihsel olaylar, tarihsel belgelerle desteklenmedikçe doğru olarak kabul edilemez ve sadece bu görüşü ileri sreni bağlar.³

Türk Dil Kurumunun *Genel Türkçe Sözlüğü*'nde "Bir düşünceyi derinlemesine incelemeyen, fazla üzerinde durmadan benimseme"⁴ anlamına gelen n kabul meselesi, esasında İnalcık'ın deyimiyile hayal ve faraziyelerin aldığı hayret verici durumları işaret ederken, Atatürk'ün 1931'de tarih yazımı ile ilgili söylediği "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır." sözü ile tam anlamıyla örtüşür.

Tarihçinin ortaya attığı bir görüşün kaynaklardaki yansımalarını dikkate almadan mutlak doğru gibi kabul ederek onun üzerinden yeni bir tarih yazımı inşasına girişen takipçileri, bu n kabulün kurbanıdırlar. Zira daha önce ortaya atılan bazı görüşler, bu manada tartışmanın varlığının yeni olmadığını da anlamaya yardımcı olur. Sözgelimi Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya gelişleri meselesinde bu kabilden değerlendirmelerin olması konuyu ilginç kılıyor. Osman Turan'ın, Süleyman ve kardeşlerinin, Anadolu'ya gelişlerine dair kaynaklardaki yanlış bilgileri doğru gibi kabul ederek bunun üzerinden inşa edilen Anadolu'nun Türkleşmesine dair kanaatlerin nasıl bir n kabule dönüştüğünü dile getirerek, aynıyle tekrar edenleri şiddetle tenkit etmesi oldukça önemlidir. Ona göre, Süleyman ve kardeşlerinin Anadolu'ya Alp Arslan ve Melikşah tarafından fetih amacıyla gönderildiği fikrinin benimsenmesi ve bu görüşün hiçbir tahlile tabi tutmadan kabulü tarihi bir hatıdır. n kabul haline gelen yorumu tekrar edegelen tarihçileri " bu sebeple, bu rivayetleri tenkitsiz bir şekilde kabul eden ve zoraki olarak telife çalışan modern araştırmacıların da tarihi bir esasa dayanmadıklarını da meydana koyuyor; bu güne kadar bu rivayetlerin bir efsaneden ibaret olduğunu belirtiyor ve herhalde bu karanlık meseleyi aydınlatmış bulunuyoruz" cmlesiyile eleştirirken esasında n kabul meselesini en yalın haliyle ortaya koyuyor.⁵

3 Y. Ercan, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknik*, s. 18.

4 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

5 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbül 1993, s. 50.

Aynı yazar, başka bir çalışmasında ön kabul sorununu daha açık bir şekilde büründürür ve İbrahim Kafesoğlu'nun, Anadolu ile ilgili konularda Mükrimin Halil Yinanç'ın bu yöndeki görüşlerini tekrarlamakta olduğunu dile getirerek aslında yorumum yorumlanmaksızın kabulünü eleştiri oklarının hedefine koyar.⁶

Kuvvetle muhtemel tarih araştırmalarının hemen her devri için geçerli olan bu ve benzeri ön kabul sorununa Osmanlı tarihi çalışmalarında da sıklıkla rastlanmaktadır. Öyle ya da böyle dile getirilen genel geçer konulardaki yorumların tarihi gerçeklere dönüşmesi ve arkadan gelen tarihçiler tarafından herhangi bir incelemeye tabi tutulmadan aynen tekrarlanması ve bunun üzerine bir tarih inşasına girilmesi, hataların peşi sıra devam ettirildiği gerçeği ile tarihçileri yüz yüze bırakmaktadır.⁷

Sözgelimi Osmanlı veraset geleneği ile ilgili tartışmalar yıllardır hala sürüp gitmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda veraset geleneği ile ilgili olarak ortaya çıkan ön kabul; başlangıçtan itibaren Türk devletlerinde tahtın hanedanın belirli bir üyesine intikalini sağlayan her hangi bir geleneğin olmadığı yönündedir. Arada bir ortaya çıkan uygulamalar bir taraf bırakılacak olursa (veliaht tayini, büyük/küçük oğulların tayini gibi) esasında tahta sahip olmanın her daim ilahî takdire açık olduğu kabul edilegelmiş, Türklerde ve dolayısıyla Osmanlılardaki bu davranışın esasını, hâkimiyetin menşeinin ve içeriğinin eski dini inançlara dayanan kökleşmiş anlayışlardan meydana geldiği dile getirilmiştir.⁸

Türk hükümdarlık anlayışının ilahi olduğu yönündeki geleneğin İslâm dünyası ile ilişkilendirilmeye çalışılmasının yanı sıra Osmanlı hükümdarlarının da cüluslarını ilan eden fermanlarda bu anlayışın izlerinin görüldüğü ve fiilen hâkimiyeti ele geçirmiş olan hanedan üyesinin Allah'ın lütuf ve inayetine mazhar olduğuna dair görüş savunulmaktadır.

Osmanlıların ilk devirleri için var olan uygulamanın eski Türk âdetinin bir yansıması olarak en büyük oğula, hudut kuvvetlerinin kumandasının verilmesi dolayısıyla beyliğe genellikle büyük oğulların geçtiği, sonradan payı-

6 O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 45.

7 Konuyla doğrudan ilgili olarak bazı kült tarihçilerin eleştirilememesi meselesi hakkında bir eleştiri için bk. Ahmet Özcan, "M. Fuat Köprülü Tahrir Defteri Gördü mü?", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53/2 (2013), s. 251-252.

8 Halil İnalcık, "Osmanlı Padişahı" *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C XIII/No. 4 (Ankara 1958), s. 73.

tahta en yakın yerde bulunanın şanslı olduğu şeklinde dile getirilen görüş⁹ bir ön kabul halini almış ve birkaç istisna dışında¹⁰ hiçbir eleştiriyeye tabi tutulmadan kabul edilegelmiştir.¹¹ Oysa konunun derinlemesine incelenmesi, imparatorluğun klasik döneminde hükümdarın oğullarından birinin vâris gösterildiğini, iki istisna dışında bu uygulamanın bütünüyle geçerliliğini koruduğunu ve tahtın intikalinin büyük evlat lehine tezahür ettiğini gösteriyor. Yoksa on altıncı yüzyılın ikinci yarısının ortalarından -II. Selim'den- itibaren en büyük erkek şehzadenin sancağa çıkarılması ve akabinde hükümdar olması ile takip eden yüzyılın hemen başında -I. Ahmet'den sonra- Ekber-i Erşed kuralının benimsenmesi bir tesadüf müydü?¹²

Aynı şekilde daha 1040 Dandanakan zaferiyle Tuğrul ve Çağrı kardeşlerin amcaoğulları Yusuf'u da alarak Üçlü Kollektif Sistemi ile birlikte Selçuklu İmparatorluğunu kurduktan sonra Tuğrul'un, devletin ailenin ortak mesuliyeti altında bulunduğunu ve ilk iş olarak aile birliğini sağlamak gerektiğini belirten konuşmasına atfen devleti üçe ayırdığını, kendisi başkent Nişabur'da oturmak üzere Irak bölgesini alırken, kardeşi Çağrı Bey'e merkezi Merv olan Serahs ve Belh'i de içine alan Ceyhun ile Gazne bölgelerini, Yusuf'un ölümünden sonra onun yerini alan amcaları Musa Yabgu'ya Herat merkezli Bust ve Sistan bölgesini verdiğini kabul eden görüşlere ilave olarak¹³ Anadolu Selçuklularında II. Kılıç Arslan'ın on bir oğlunu ülkesinin on bir değişik yerine vali olarak göndermesi¹⁴ dolayısıyla bir paylaşım olarak görülmesine, bazı cılız itirazlara rağmen¹⁵ devam edilmesi Osmanlı İmparatorluğunun da bu yöndeki yorumların içine dâhil edilmesine yol açmaktadır. Nitekim imparatorluk topraklarının, hükümdara ve onun oğullarına ait ol-

9 H. İnalçık, "Osmanlı Padişâhı", s. 73.

10 Şerafettin Turan, "Selim II", TDV İslam Ansiklopedisi, C X, s. 434; aynı yazar, *Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavğaları*, İstanbul 1997, s. 22.

11 Aydın Taneri, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı- Teşkilatı*, A.Ü. DTCE Yay., Ankara 1978, s. 116; Kenan Ziya Taş, Osmanlılarda Lalalık Müessesesi, Isparta, ts., s. 58 vd.; Yusuf Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, Eren Yay., İstanbul 2000, s. 126-127; Mehmet Emin Yolalıcı, "Osmanlı Devletinde Şehzadeler Meselesi", *Türkler 9*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 384.

12 Bu konudaki ayrıntılı bilgi için bk. Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 52 vd.

13 Mehmet. Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1993, s. 34, 54, 55, 35; Aynı yazar, *Tuğrul Bey*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1986, s. 29. İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 1992, s. 19.

14 Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul 1994, s. 234; O. Turan, *Selçuklu Tarihi*, s. 237-239.

15 Nejat Kaymaz, "Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdari Mekanizmanın Rolü I", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (1964), s. 115.

duğu yönündeki değerlendirmeler ön kabul kanaatini haklı çıkarıyor.¹⁶ Öyle ki Selçuklular zamanına ait bu yorumun doğruluğu veya yanlışlığı bir tarafa Osmanlı devri için de aynen kabulü ve toprağın hanedana ait olduğu savının bir ön kabul haline gelmesi ve bu kabilden yorumların tekrar edilmesi, Osmanlı hanedanı ve fetihlerle elde edilen topraklarla, oluşturulan düzenin tam anlaşılmasına ve meselesinin daha derinlemesine tahlillerinin yapılmasına ket vuruyor.¹⁷

Zira güçlü bir merkezi otorite tesis etme amacının orta yerde durduğu bir durumda¹⁸, merkeze uzak yerlerinin yönetimi ve hâkimiyetin tesisi konusunda ileri sürülen, toprakların hanedanın ortak malı olması meselesi, haklı olarak aynı toprağın hanedan üyeleri arasında taksimi hususunu gündeme getiriyor. Devletin ele geçirdiği bütün toprakların teorik olarak hanedana mensup üyelerin ortak malı olduğu yönündeki anlayışın varlığı, daha başlangıçta güçlü bir merkezi otorite sağlamaya çalışan hükümdarlık kurgusuna ters düştüğünü kim inkâr edebilir?

Uygulamalar ve yorumlar dikkate alındığında her hükümdarın ülkeyi hanedana mensup üyelere bölerek yönetiyormuşçasına bir sonuca varmak ve bunun üzerinden bir Osmanlı yönetim modeli inşasına kalkışmak ne yazık ki devrin imparatorluk anlayışı ile ters düşer. Dahası imparatorluğun başlangıcından itibaren sancakların hanedan üyeleri tarafından idaresi mevzuunun, toprakların taksimi ve ülkenin hanedana mensup üyelerin ortak malı şeklinde paylaştırılmasıyla ilişkilendirilmesi, tarihi hakikatler ile örtüşmez.

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğunda kardeş katli meselesine dair II. Mehmet'in kanunmanesinin gerekçesinin her ne olursa olsun hükümdarın ölümü ile ortaya çıkabilecek sorunları ortadan kaldırmaya yönelik bir teşebbüs olduğuna tabi ki şüphe duymak yersizdir. Ancak bütün bu çabalara rağmen ilgili kanun ve bunun doğurduğu sonuçların tahlili, esasında meselelerin başka türlü cerayan ettiğini gösteriyor. Dahası kardeş katli kanununun

16 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 117-118; Bernard Lewis, "İslâm Devlet Müessesesi ve Devlet Telâkkileri Üzerine Bozkır Ahalisinin Tesiri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C II/ Cüz 2-4 (1960), s. 228- 229; Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu, Osmanlı Devletinin Oluşum Süreci (1300-1481)*, çev. Orhan Esen-Yılmaz Öner, İstanbul 1986, s. 144-145; İsenbike Togan "Türk Tarihi Araştırmaları Prensipleri İçinde Dışta Ticaret İçte Ülüş'ün Rolü", *Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Kongresi*, TTK Yay., Ankara 1994, s. 16.

17 Haldun Eroğlu, *Osmanlılar Devlet ve Hâkimiyet*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2016, s. 85 vd.

18 Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu*, Toplum ve Ekonomi, Eren Yay., İstanbul 1996, s. 114.

sonrasında yaşananlara bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan saltanat kavgalarını çözmek bir yana, bilakis kardeşlerin isyan etmelerini ve meselenin toplumsal bölünme ve iç çatışmaya kadar gitmesine yol açan kamplaşmaları beraberinde getirdiği görülüyor.

Kanunun yürürlüğe girdiği 1470'li yılların sonundan itibaren yaşananlar, durumun hiç de istenilen şekilde sonuçlanmadığını da detaylarıyla gözler önüne seriyor. Kuralı koyan hükümdarın ölümünden hemen sonra bile oğulları Cem ile II. Bayezit arasındaki çekişmenin on beş yıl sürmesi başka türlü nasıl izah edilebilir? Keza I. Süleyman'ın son zamanında oğlu ve torunlarının İran'a kaçmalarının yarattığı devletlerarası sorun kaynaklara yansıdığı hali ve vasıtasıyla belleklere de kazınmış durumdadır.¹⁹ Osmanlı tarihinin en trajik ve izahtan varestede meselelerinden biri olan hanedan üyelerinin katli mevzuunun Ekber-i Erşed kuralının benimsenmesine kadar hatta daha sonra da hükümdarın meşruiyeti açısından devam ettiğini görmek ve tarihi hadiseleri tafsilatlı bir şekilde irdelemek, II. Mehmet'in "Kardeş katli" hükmünün sorunu çözmeye katkı sağladığına yönelik görüşlerin ısrarla savunuluyor olmasının ön kabulden başka bir manaya gelmediğini dile getirmeyi tarihiye icbar kıldığı anlaşılıyor.²⁰

Öte yandan meselenin müdekkik bir gözle incelenmesi, I. Murat'ın ölümünden sonra I. Bayezid'in hükümdarlığı ilan edilirken, durumdan habersiz savaş meydanında halen savaşan Yakup Çelebi'nin hayatına son verilmesindeki gerekçenin "Fitne öldürmekten daha zararlıdır" manasına gelen ayetlere dayandırılması²¹ ve Yakup Çelebi'den kaynaklanabilecek bir huzursuzluğa atıf yapılarak bir muhalifin bulunmasının ülke ve halkın zararına olduğunun vurgulanması²² veya I. Süleyman'ın oğulları Mustafa ve Bayezit²³ ile III. Mehmet'in oğlu Mahmut'un²⁴ ölümleri için fetva alma gayretleri, hükümdarın iktidarını meşrulaştırmaktan başka bir şey olmadığını anlamaya yardımcı olur.

Osmanlı tarihinin önemli ön kabullerinden birini de Balkanların ele geçirilmesinde önemli rol oynayan dervişlerin İslamî kimliklerinden hare-

19 H. Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu*, s. 205-207; Ş. Turan, *Taht Kavgaları*, s. 50-129.

20 H. Eroğlu, *Osmanlılar Devlet ve Hâkimiyet*, s. 73 vd.

21 "ve'l fitnetü eşeddü mile'l-katli" Bakara 191 ve "ve'l fitnetü ekberu mile'l-katli" Bakara 217. Bk. Akman, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, Eren Yay., İstanbul 1997, s.150dn.

22 Hoca Saadetin, *Tacü't-Tevârih*, sad. İsmet Parmaksioğlu, C I, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1979, s. 190-191.

23 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, 1. Kitap, İstanbul 1990. s. 114-115.

24 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "III. Mehmet'in Oğlu Şehzade Mahmut'un Ölümü" *Belleten*, XXIV/94 (1960), s. 264-265.

ketle, bölge politikalarını dinî sebeplere dayandırma gayreti oluşturur. Osmanlı kaynaklarındaki “Tanrının adını yüceltmek ve İslamı yaymak”²⁵ gibi ifadeler, Osmanlıların Rumeli teopolitiğini İslam’ı yaymak ve kılıçdarlığını yapmak olarak yorumlanmaktadır. Nitekim kaynaklar, hükümdarlara bu yönde görevler yükler ve sıfatlar atfederler. Hoca Saadettin, Orhan’ın din yolunda savaşanlarla birlikte din uğrunda azmini göstermeye çalıştığına, II. Mehmet’in ise tek amacının peygamberin yolundan gitmek olduğuna vurgu yapar.²⁶

Bu ve benzeri bilgilerden hareketle modern araştırmacılar, Osman’ın Müslümanlığı kabulü ile birlikte genişlemeye ve yeni fetihler yapmaya başladığını, bunu yaparken de misyoner ruhu ile hareket ettiğini²⁷ ayrıca Osman’ın mücahit, gazilerin sultanı, gazi oğlu gibi sıfatlar taşıdığını, dolayısıyla tam anlamıyla kâfirlere karşı dinî savaşın lideri olarak kendini gördüklerini,²⁸ Rumeli fetihlerinin gazilerin cihatlarıyla başladığını, Gelibolu yarımadasına yerleşir yerleşmez arasız bir çete savaşı ile komşu bölgeyi ellerine geçirdiklerini ve geleneklerine uygun biçimde İslamiyet’e soktuklarını, zamanla yeni fethedilen yerlere artık bu gazilerin yerine malî ve müsamahacı İslamiyet’i temsil eden idarî bir devlet yerleştiğini²⁹ ileri sürerler. Hatta Paul Wittek, Gaza Nazariyesini geliştirip, Gaza’nın Osmanlılar için itici güç olduğunu ileri sürerken³⁰ N. Iorga, Osman’ın Koyunhisar savaşını, İslam adına yaptığını kabul eder.³¹ Sayıları az da olsa bu ön kabullerin aksini ileri sürenlerin varlığı, esasında konunun tartışmalı olduğunun en önemli delili nitindedir.³²

Bu manada, Osmanlıların hem kuruluş felsefesinde hem de Rumeli teopolitiğinin temelinde İslam’ı yaymak olduğu ön kabulü, başlı başına

25 *Hoca Sadettin*, C I, s. 86

26 *Hoca Sadettin*, C I, s. 64-67

27 H. İnalçık, agm., 2002 s. 152

28 Colin Imber, “Osmanlı Hanedan Efsanesi”, *Söğütten İstanbul’a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., Ankara 2000, s. 244.

29 Paul Wittek, “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına (1402-1453)” (Fransızcadan çev. Halil İnalçık), *Belleken*, VIII/27 (1943), s. 561.

30 P. Wittek, *Ottoman Empire*, s. 42

31 Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C I, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 174.

32 Bu konudaki tartışmalar için bk. R. P. Lindner, “İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet”, *Söğütten İstanbul’a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., Ankara 2000, s. 409, 415; Nagy, G.K., “Osmanlı İmparatorluğunun İlk Yüzyıllardaki Kutsal Savaş (Cihat)”, *Söğütten İstanbul’a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., Ankara 2000 s. 399; Ö. L. Barkan, “Türkiye’de Din ve Devlet İşleri” Cumhuriyetin 50. Yılı Semineri, Ankara 1975, s. 50; Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 47-48.

tarihin inşasında büyük yanlışları beraberinde getirmiştir. Bu ön kabulün omurgasını oluşturan ve Rumeli fetihlerinin akabindeki Balkan politikalarının temelini Müslümanlığı bölgede yayma nazariyesine bağlayan görüşün aksine göçürülen Müslüman Türk nüfusun dini inanç ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunması olduğunu vurgulamak gerekir. Zira esasında Rumeli fetihlerinde takip edilen göç stratejisi ve teopolitiği iki temele dayanıyordu. Bir yandan fethedilen yerler Anadolu'nun değişik bölgelerinden Müslüman Türk nüfus göçürülürken, diğer yandan bu nüfusun yeni coğrafyada karşılaşacakları sosyal, siyasî, ekonomik ve kültürel zorluklarla birlikte dinî problemlerini ortadan kaldırmaya yönelik teopolitiğe dayalı koruyucu önlemlere başvuruluyordu. Dolayısıyla Osmanlıların Rumeli teopolitiğinin ana eksenini, kılıç zoruyla İslam'ı Rumeli'de yaymak değil, göçürdüğü nüfusun İslamı korumak olduğunu kabul etmek gerektiğinin altını çizmekte fayda var.³³

Bu bildiriye ele alınan ayrıntılı ve tartışmalı konulara yukarıdaki birkaç örnek üzerinden yüzeysel olarak bakıldığında bile öyle ya da böyle ön kabul sorununun temelinde eleştiri meselesinde gelinen noktanın önemli rol oynadığı sonucu ortaya çıkıyor. Elde edilen ya da ortaya atılan sonucun/görüşün doğruluğunun toplumsal hayata dair fikir edinilmesinde ne kadar önemli olduğu herkesin malumu. Zira, bilimsel ilerlemenin, nitelikli eleştiriye geçtiğini inkâr etmek mümkün değildir. Bunu akıldan tutarak Türkiye'deki ilmî ve fikrî gelişim meselesinin bizatihi kendisinde olduğu gibi ne yazık ki eleştirisinde de bazı temel sorunlar içerdiğini belirtmekte fayda var. Bu sorunların başında eleştiri kültürünün ruhunu ve özünü kaybetmesi gelmektedir ki hızlı bir göz gezdirmenin sonunda bile Türkiye'deki hem ilmî çalışmaların hem de fikrî görüşlerin eleştirisinin birkaç istisna dışında artık ya hiç yapılmadığı ya da kişisel veya ideolojik gerekçelerle amacından saptırıldığı görülmektedir.³⁴

Neticede, Türk tarihçiliği açısından ön kabul meselesinin özünde daha önce ortaya atılan, doğru ya da yanlış herhangi bir hükmün eleştiriye tabi tutulmadan, olduğu gibi benimsenmesinin yattığını kabul etmek gerekiyor. Bahsedilen bu hükmün hiçbir eleştiriye tabi tutulmaksızın olduğu gibi alınması, şayet görüş doğruysa bir sorun oluşturmayacağı kabul edilse de, yanlışlığının ciddi tarihi hatalara yol açacağı göz ardı edilemez. Bu bakımdan tarih araştırmalarında, tarihçinin ele aldığı konuda, diğer tarihçilerin görüşlerini, tarihi doğrular gibi kabul edip onun üzerinden yazım aşamasına geçmesinin ortaya çıkaracağı sorunları görerek, eleştiri süzgecinden geçirdikten sonra

33 H. Eroğlu, *Devlet ve Hâkimiyet*, s. 159-160.

34 Eleştiri meselesini ayrıntılı bir biçimde ele alan şu yazıya bakılabilir. H. Eroğlu, "Eleştirinin Eleştirisi", *Türk Turdu Dergisi*, Yıl 104/S. 333, s. 18-20.

sonuca ulaşması bir mecburiyettir. Kaldı ki bırakın ön kabulü, tarihin her nesilde (yaklaşık otuz yılda bir) yeniden yazılması gerektiğini savunanların yanı sıra³⁵ biraz da abartılı bir biçimde, tarihçiyi, ne olup bittiğini öğrenmek için değil, her ulusun olup bitenler hakkında neler söylediğini bilmek için okunması gerektiğini³⁶ dile getirenlerin olduğu düşünüldüğünde meselesinin hangi boyutlara taşınabileceği daha iyi anlaşılır.

Son kertede, yukarıda da değinilen eleştirinin, bilimi dogmatizmden ayıran en önemli özellik olduğunun, her görüş ve yoruma dair nitelikli eleştiri ile muhtemel yanlış sonuçların genel kabulüne ve değişmez kurallara dönüşmesine engel olma şansına sahip bulunulduğunun altını kalın çizgiyle çizmek ve önemini dile getirmek mecburiyeti vardır. Bu manada ön kabul sorununu ortadan kaldırmak için bir başkasının görüşünü çok ciddi eleştiri süzgecinden geçirmek gerektiği, tarihçinin, çalıştığı konuya dair ilk elden kaynakları kullanarak, tarihi olaylarla ilgili elde edeceği sonuçlara göre kanaatlerini oluşturarak çalışmasına derç etmesinin tarihi gerçeğin ortaya konulmasında olmazsa olmaz olduğunu belirtmek gerekir.

35 Jacques Barzun-Henry F. Graff, *Modern Araştırmacı*, çev. Fatoş Dilber, TÜBİTAK Yay., Ankara 1998, s. 163 ve 175.

36 J. Barzun- H. F. Graff, *Modern Araştırmacı*, s. 176.

KAYNAKLAR

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri*, 1. Kitap, İstanbul 1990.

Akman, Mehmet, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, Eren Yay., İstanbul 1997.

Barkan, Ömer Lütfi, "Türkiye'de Din ve Devlet İşleri", *Cumhuriyetin 50. Yılı Semineri*, Ankara 1975.

Barzun, Jacques- Graff, Henry F., *Modern Araştırmacı*, çev. Fatoş Dilber, TÜBİTAK Yay., Ankara 1988.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul 1994.

Ercan, Yavuz, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknik*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010.

Eroğlu, Haldun, "Eleştirinin Eleştirisi", *Türk Turdu Dergisi*, Yıl 104/S. 333, Ankara 2015.

Eroğlu, Haldun, *Devlet ve Hâkimiyet*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2016.

Eroğlu, Haldun, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Akçağ Yay., Ankara 2004.

Eroğlu, Haldun, *Osmanlılar Devlet ve Hâkimiyet*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2016.

Hoca Saadettin, *Tacüt-Tevârih*, sad. İsmet Parmaksioğlu, C I, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1979.

<http://www.tdk.gov.tr>

Imber, Colin, "Osmanlı Hanedan Efsanesi", *Söğütten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., Ankara 2000.

Iorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C I, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.

İnalcık, Halil, "Osmanlı Padişahı" *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/No. 4, (Ankara 1958).

İnalcık, Halil, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, TTK Yay., Ankara 2014.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay., İstanbul 1996.

Kafesoğlu, İbrahim; Selçuklu Tarihi, MEB Yay., İstanbul 1992.

Kaymaz, Nejat, “Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdari Mekanizmanın Rolü I”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2-3 (1964).

Köprülü Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1999.

Köymen, Mehmet Altay; *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1993.

Köymen, Mehmet Altay, *Tuğrul Bey*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1986.

Lewis, Bernard, “İslâm Devlet Müessesesi ve Devlet Telâkkileri Üzerine Bozkır Ahalisinin Tesiri” *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C II/Cüz 2-4 (1960).

Lindner, R. P., “İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet”, *Söğütten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., Ankara 2000.

Nagy, G. K., “Osmanlı İmparatorluğunun İlk Yüzyıllarındaki Kutsal Savaş (Cihat)” *Söğütten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., Ankara 2000.

Oğuzoğlu, Yusuf, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, Eren Yay., İstanbul 2000.

Özcan, Ahmet, “M. Fuad Köprülü Tahrir Defteri Gördü mü?”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53/2 (2013).

Taneri, Aydın, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı- Teşkilatı*, A.Ü. DTCF Yay., Ankara 1978.

Taş, Kenan Ziya, *Osmanlılarda Lalalık Müessesesi*, Isparta, ts.

Togan, İsenbike, “Türk Tarihi Araştırmaları Prensipleri İçinde Dışta Ticaret İçte Ülüş'ün Rolü”, *Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Kongresi*, TTK Yay., Ankara 1994.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993.

Turan, Şerafettin, “Selim II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C X, s. 434.

Turan, Şerafettin, *Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavğaları*, İstanbul 1997.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “III. Mehmet’in Oğlu Şehzade Mahmut’un Ölümü”, *Belleten*, XXIV/94 (1960).

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara 1988.

Werner, Ernst, *Büyük Bir Devletin Doğuşu, Osmanlı Devletinin Oluşum Süreci (1300-1481)*, çev. Orhan Esen-Yılmaz Öner, İstanbul 1986.

Witteck, Paul, “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına (1402-1453)” (Fransızcadan çev. Halil İncalcık), *Belleten*, VIII/27 (1943).

Yolalıcı, Mehmet Emin, “Osmanlı Devletinde Şehzadeler Meselesi”, *Türkler 9*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.